

❧ LISTEK. ❧

Dr. Aleš Ušeničnik. V „Času“, znanstveni reviji, XI. letnik, 2—3 zv. str. 139 pod zaglavjem „o življenju“ „beleži“ dr. Ušeničnik „z velikim zadovoljstvom“ mojo „izpoved“: „Kant s svojim fenomenalizmom — je bil in Külpe je pozitivizem (Mach — zanikanje metafizike) izpodrinil iz območja moderne vede“, a pristavlja, da „žal še ne vidimo splošnega priznanja te izpovedi“. Končno mi očita nedoljednost, ker trdim proti njemu, da znanstvenih dokazov za bitek Boga, duše in posmrtnosti ne poznam in da je takozvane dokaze že Kant sam ovrgel. — Spoznavna teorija (noetika) je Kantov fenomenalizem, ki uči, da so predmeti izkustva le pojavi (fenomeni), katerih podlaga so „stvari na sebi“ (noumena) kot nespoznatne bitnosti (realitete), s stvarnimi razlogi kritičnega realizma docela zavrgla. Prostor in čas ne moreta biti le obliki naše čutnosti, a kategorije le oblike našega razuma. Sicer nekateri Kanta drugače umevajo in tolmačijo: zanikajo, da bi Kant sploh učil nepoznatno bitnost „stvari na sebi (Ding an sich)“. To so pristaši logičnega (transcendentalnega, kritičnega, objektivnega) idealizma ali Novokantovci (Cohen, Natorp in učenci), katerim je pravi pojem že tudi prava istinitost ter ne ločijo pojma od predmeta, katerega ti menijo. A tudi ti se že nagibajo na stran kritičnega realizma, saj se sami imenujejo „znanstvene realiste“, in se le protivijo „naivnemu“ realizmu. Vzdržujem torej svojo prvo trditev, s katero pa nikakor nočem kratiti drugih neminljivih zaslug Kantovih za modroslovje. Pred vsem je on uničil le spekulativno metafiziko, a ne vsake metafizike. Empirična (kritična, induktivna) ne zapade njegovi kritiki. Zato tudi le oni pozitivizem nima prav, ki zanika vsako metafiziko. A pozitivizem, ki se opira na dejstva (izkustvo) ter na teh zida stavbo metafizike, ne more biti zmoten. A tretja trditev doktorja Ušeničnika se mi dozdeva najvažnejša: da sem Kanta pokopal, a ga iznova budim, ker ne poznam znanstvenih dokazov za bitek Boga i. t. d.

V istini so svoj čas naštevali celo 16 dokazov, izmed katerih so najbolj udomačeni: ontologični, kozmologični, fizikoteologični (teleologični), logični, moralni in zgodovinski (e consensu gentium). Zmoten je prvi, ker iz pojma ne sledi bitek predmeta, katerega pojem meni, enako zmoten drugi, ki temelji na prvem vzroku. Tretji pač največkrat pride v poštev ter se opira na smotrnost. Svet očituje poleg smotrnosti tudi obilo nesmotrnosti. Poznamo poedine smotre, a vesoljni smoter?! Kdo neki bi ga mogel dokazati? Pa recimo, da je svet skozinskoz smotrno urejen, iz česar le smemo sklepati, da biva reditelj, a ne stvarnik sveta. Zadnji trije dokazi pa so s prvimi tremi v ozki zvezi. In kaj pravi O. Külpe v svoji knjigi „Uvod v modroslovje“ str. 257 i. d.: „specifičnega pomena vobče je komaj kateri izmed dokazov za teizem. Hočemo jih torej le kot splošne pozitivne smatrati, izpričati božje bitje“ ali pa „Bog more biti za metafiziko le podmena (hipoteza)“ in „dokazov za bitek Boga vobče ni in jih ne more biti“. In Külpe je kritičen realista in dualist kakor dr. Ušeničnik, ki celo sam pravi o njem, da „bo moderna veda zopet našla pot k Bogu“, ako „sprejme“ Külpejeve „izsleditve“. Podobno govori K. Joël v svoji knjigi „Duša in svet“ str. 378 in nadalje

o „razvalinah razbitih dokazov o Bogu“ ali pa „klasični dokazi o Bogu niso nujni in ne varavi“. „Imajo svojo vrednost, a le za tistega, kateri je že našel svojega Boga“. A dr. Ušeničnik mi poreče, da si vendar gledé Kanta oporekam. Znano je, da se je Kant v mladosti celo potegoval za eden dokaz, a pozneje v glavnem svojem delu, ki je „polno protislovij, a obenem najgenijalnejše“, zavrgel vse dokaze, zaradi česar ga je Mendelsohn imenoval junaka, ki vse zdrobi. Pač pa je idejo o Bogu smatral za praktičen zahtevek (postulat) etike. Ker torej v zgodovini modroslovja slovi Kant po svojih protidokazih, sem ga omenil; njegovi dokazi drže, ker se dajo oprostiti vsakega fenomenalizma. Mannheimer, Menzer in Külpe trdijo celo, da temelje vsi dokazi na ontologičnem, katerega zmoto je že Tomaž Akvinski spoznal; — a on ni bil fenomenalist! Dr. Ušeničnik je zgrešil jedro moje trditve, da ne poznam znanstvenih dokazov, med tem ko sam zatrjuje, da „prava veda in filozofija znanstveno dokazuje“ bitek Boga i. t. d. Sicer razumem drja Ušeničnika trditev, ki je v skladu z dogmo vatikanskega koncila: edini in resnični Bog, naš stvarnik in gospod, se more po ustvarjenih rečeh z naravnim razumom zatrdno spoznati (*certo cognosci*), a svečana „prisega za modernis:ce“ 1910 še določneje pristavlja: „in dokazati (demonstrari)“. A ne razumem pa drja Ušeničnika razdraženosti, ko čuti že v tem, da navajam vsebino njegove knjige, — zabavljanje na krščanstvo!

Dr. Simon Dolar.

Ritem in metrum. Saj takrat pred leti to ni bil doktor Pavlica, s prijateljem Draganom sva sedela na Dunaju; pred nama številka Zvona s prevodom ne vem katere francoske pesmi, in moj prijatelj se je spotikal ob nerodnem ritmu, ki se je zdel meni upravičen. Beseda sem, beseda tja in bila sva pri Prešernu, zakaj njegova knjiga je slovensko sveto pismo. — „O, Prešeren, oprosti, on ima vse polno nepravilnosti“. Jaz mu dopovedujem popolnost in prav posebno notranjo lepoto navidezno nedostatnih mest.

„To so pogreški ali pa samovoljnosti.“

„Ne, dragi moj, to je suverenost živega ritma nad abstraktno metrično shemo, ki je znanstveniku pripomoček ali slabemu poetu-zadrégarju dobrodošel surogat in pretveza; to je pravo potoka, ki si grebe strugo po zakonih svoje strujnosti, brez ozira na pravila inženirja, ki regulira hudournike ...“ In zacitiral sem mu:

„Ko svojo moč vihar najbolj razklada,
okróg vrát stráža na pomóč zavpije,
in vstane šum, da mož za možem pada.“

Okróg vrát stráža ... ali jih slišiš, te akcente? Kako označujejo vsebino, kako so njen izraz, rekel bi skoraj: vsebina sama ...“

„Oprosti, toda ne morem vama pomagati, Prešernu in tebi: njemu se je ta stih ponesrečil in tebe je prevzela sugestija njegovega imena, da si mašiš ušesa.“

„Bog se te usmili nebeški! Poslušaj vendar: ti zagozdéli poudarki, kako se gnetó, pnó, tárejo — kakor možje tam okrog vrat; že v sami akustični dinamiki teh nagosto zbitih vokalov in konsonantov — vsa situacija, zmedeni hip, hrup nenadnega nočnega naskoka in brambe in klicev na pomoč ... ali res ne občutiš, kako je nabrekli notranji ritem prerušil vse metrične brani, prevrnil vsa pravila, razburkal mir gladko tekočih verzov, da je dosežen oni tesni, najtesnejši spoj, ono popolno sozvočje med vsebino in obliko, da ju ne moreš ločiti drugače nego umetno, suho znanstveno ... Najsijajnejše zmagoslavje bujnega naravnega ritma nad umetno konstrukcijo metra v našem jeziku! Kateri laški futurist bi ti z vsemi